

If та *when* як дискурсивні маркери перемикавання комунікативного коду

Статтю присвячено визначенню дискурсивних стратегій перемикавання комунікативного коду за допомогою сполучників часу та умови. Здійснено спробу проаналізувати функціонування сполучників часу та умови як маркерів перемикавання комунікативного коду та виявити прагматичний аспект їх стратегічного впливу на адресата.

Ключові слова: дискурсивні стратегії, перемикавання комунікативного коду, сполучники часу та умови, адресант, адресат.

Постановка наукової проблеми та її значення. Провідною тенденцією розвитку сучасної лінгвістики є дослідження механізму функціонування мовних одиниць з урахуванням їх структурно-семантичних та когнітивно-прагматичних особливостей. Функціональний підхід дає змогу дослідити мовні одиниці в новому ракурсі. Функціональний потенціал кожної мовної одиниці реалізується в мовленні. У процесі породження висловлення мовці відбирають ті мовні одиниці, які найбільш адекватно виражають їх інтенцію та володіють відповідним функціональним потенціалом для виконання необхідної функції [5]. Процес відбору комунікантами мовного коду тісно пов'язаний зі стратегіями спілкування, адже для досягнення своєї прагматичної мети учасники комунікації повинні використовувати відповідні стратегії та тактики спілкування.

Лінгвістичні дослідження вітчизняних та зарубіжних мовознавців були спрямовані на вивчення функціональних аспектів дискурсивних стратегій. Виділяють кооперативні та некооперативні стратегії спілкування. Перші реалізуються в інформативних та інтерпретативних діалогах (поради, розповіді, обмін думками, повідомлення тощо), а другі, відповідно, – у конфліктах, суперечках, погрозах, звинуваченнях, ухиляннях від відповіді тощо [1, с. 119].

У свою чергу, В. З. Дем'янков пропонує таку загальну класифікацію стратегій: ті, які використовують загальні засоби комунікації – мовленнєві й паралінгвістичні (стратегії вітання) та стратегії суто вербального спілкування – організація розмови (стратегії, які використовують засоби динаміки комунікації: організація діалогу, одиниці спілкування: знання семантичного потенціалу висловлення, володіння технікою проведення конкретного мовленнєвого акту) [4, с. 329].

М. Л. Макаров поняття «стратегія» розуміє як ланку рішень мовця, комунікативних виборів тих чи інших мовленнєвих дій та мовних засобів. Він наголошує, що такий підхід до поняття «стратегія» розкриває багатфункціональну природу мовного спілкування та його будову [6, с. 193].

Комунікативну стратегію Г. Г. Почепцов розуміє як ефективні шляхи досягнення комунікативних цілей та виокремлює два типи стратегій: стратегії подання інформації та стратегії отримання інформації [7, с. 58].

Стратегії поділяються за метою на три основні типи: конвенціональні (узгодження, укладання договору в ситуації конфлікту), конфліктний (акцентування на різних поглядах комунікантів для створення конфлікту), маніпуляційний (захоплення смислового простору комунікації для того, щоб нав'язати своє бачення реальності) [2, с. 36].

Однак, незважаючи на таку увагу дослідників до поняття стратегій та їх докладне вивчення й опис на сучасному етапі розвитку лінгвістики та розв'язання лінгвістичних завдань, це питання вивчене недостатньо, що й зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

На нашу думку, доцільним є розгляд явища перемикавання комунікативного коду як дискурсивної стратегії, яку мовець застосовує для досягнення комунікативної мети, а саме впливу на адресата. Це й зумовлює **мету** цієї статті. Поставлена мета окреслює низку **завдань**:

- проаналізувати сполучники сурядності *if–when*, за допомогою яких відбувається перемикавання комунікативного коду для їх функціонального впливу на реципієнта;
- визначити функціональний потенціал цих мовних засобів в аспекті перемикавання комунікативного коду;
- виявити прагматичний аспект стратегічного впливу на адресата за допомогою реалізації стратегії перемикавання комунікативного коду.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Найдоцільнішою, на нашу думку, є точка зору Т. ван Дейка щодо поняття стратегії. Стратегію він розгля-

дає як властивість когнітивного плану, який представляє загальну організацію певної послідовності дій і включає мету взаємодії. Керуючись певною стратегією для досягнення комунікативної мети, продуцент відповідно узгоджує з нею мовленнєві ходи у процесі спілкування [3, с. 112].

Оскільки кінцевою метою будь-якої мовленнєвої стратегії є корекція моделі світу адресата [3, с. 116], то до застосування стратегії перемикавання комунікативного коду, на нашу думку, вдаються за умов, коли ситуація спілкування ускладнюється, а продуценту важливо успішно реалізувати свою інтенцію. Тому в межах стратегії визначаються необхідні зміни й способи досягнення цих змін, окреслюються певні психологічні параметри.

Для розуміння нашої позиції наведемо такий приклад:

«I told him she was more special than all of us put together» ... «He said as long as no one forced too much information on him, he'd deal» Jacob stared at me with half a smile, waiting.

«I'm not going to say thank you,» I told him. «You're still putting Charlie at a huge risk».

«I am sorry about it hurting you. I didn't know it was like that». [...]

He smiled his very most Jacob-y smile. «Still friends?» [...]

I took a deep breath and shifted Renesmee's weight to one arm. I put my left hand in his—he didn't even flinch at the feel of my cool skin. «If I don't kill Charlie tonight, I'll consider forgiving you for this».

«When you don't kill Charlie tonight, you'll owe me huge» [10, с. 367].

У цьому сегменті розмова відбувається між головною героїнею та її другом. Темою розмови є вчинок останнього, який, повідомивши батькові головної героїні таємницю, таким чином наражає його на смертельну небезпеку. Намагаючись виправити помилку та уникнути конфлікту з подругою, він першим кроком пояснює свої мотиви та знижує ступінь напруженості ситуації за допомогою паралінгвістичних засобів (*Jacob stared at me with half a smile, waiting*). Однак цей крок не є успішним: *«I'm not going to say thank you,» I told him. «You're still putting Charlie at a huge risk»*. Другий крок реалізується за допомогою мовленнєвого акту вибачення та паралельного використання кінетичного елемента (посмішка), що ілюструє симультанне існування двох кодів: *«I am sorry about it hurting you. I didn't know it was like that»*. [...] *He smiled his very most Jacob-y smile. «Still friends?» [...]* Результатом другого кроку є часткове досягнення комунікативної мети та перлокутивного ефекту, який реалізується через паралінгвістичний елемент «потискання руки на знак згоди» (*I put my left hand in his—he didn't even flinch at the feel of my cool skin*). Лінгвістичним маркером часткового досягнення комунікативної мети є використання сполучника *if*, який із граматичного погляду позначає складнопідрядне речення з підрядним реченням умови: *«If I don't kill Charlie tonight, I'll consider forgiving you for this.»* Отримавши таку відповідь, адресат вдається до третього кроку, а саме стратегічного перемикавання комунікативного коду, який маркується сполучником *when*. Він функціонує як сполучник часу й позначає складнопідрядне речення з підрядним реченням часу: *«When you don't kill Charlie tonight, you'll owe me huge.»* За допомогою такого кроку мовець досягає заданої мети.

Традиційний граматичний підхід до сполучників часу та умови передбачає їх окреме використання у висловлюваннях, відповідно до їх функціонального потенціалу. Порівняймо два приклади вживання цих сполучників:

1) *«If any of these people comes to Bali, they must never stay in a hotel, OK?» [8, с. 280].*

2) *«When I die, you will come back to Bali, come to my cremation» [8, с. 315].*

Приклад (1) ілюструє використання сполучника *if* для введення складнопідрядного речення умови. А приклад (2) ілюструє використання сполучника *when* для введення складнопідрядного речення часу. Однак наш приклад доводить, що в межах однієї комунікативної ситуації, тут і зараз, і за умови незмінної ситуації спілкування та теми розмови стратегічне перемикавання комунікативного коду за допомогою сполучників *if* та *when* використовується комунікантами для досягнення заданої комунікативної мети та успішності комунікації. А сполучники *if* та *when* утворюють бінарну опозицію за параметром *нереальне–реальне*, оскільки викликають у свідомості мовців ментальні опозиції «реальне–нереальне». Кодовим перемиканням з *if* на *when* адресант забезпечує моделювання свідомості адресата, налаштовує його на позитивне вирішення проблеми, знімає напруження в спілкуванні та гарантує позитивний перлокутивний ефект.

На кожній стадії розмови учасник спілкування вибирає засоби, які роблять максимальний внесок для реалізації стратегічного плану, що зумовлює достатню гнучкість стратегій за рахунок потреби враховувати наслідки попередніх ходів і планувати та здійснювати наступні [3, с. 112]. Достатня

гнучкість комунікативних стратегій та різноманітність лінгвістичних засобів дає змогу учасникам комунікації проектувати різні комбінації опозицій задля розв'язання комунікативних завдань. Згадана нами опозиція *if* → *when* може вживатися і в протилежному напрямку *when* → *if*, що позначає, у термінах К. Граумана, зміну перспективи (*perspectival shifts*), адже вибір лексичних засобів залежить від перспективи [9, с. 8].

Розглянемо приклад такого перемикавання комунікативного коду:

«*Hades is gonna kill us when he gets to know what happened*».

«*You mean, «if» he finds out?»*

«*Of course he's gonna f... if. If is good*» [11].

Діалог ведеться між двома слугами, які не виконали наказу дуже суворого господаря. У процесі обговорення наслідків один слуга вживає у фразі лінгвістичний маркер *when*, який окреслює фактор можливого гніву господаря, що є лише питанням часу. А інший слуга, у свою чергу, використовує лінгвістичний маркер *if*, який дистанціює можливе покарання, переорієнтовує його в щось можливе лише за певних умов, тобто щось нереальне, якщо умови не будуть виконані (якщо господар не дізнається, що трапилося насправді). Перемикавання комунікативного коду в такому випадку відбувається за схемою «реальне–нереальне». Мовець 1 коректує модель світу мовця 2, впливає на його розуміння ситуації та імпліцитно наказує йому тримати все в таємниці, щоб уникнути покарання.

Висновки. Отже, ми розглядаємо перемикавання комунікативного коду як дискурсивну стратегію, властивість когнітивного плану, що її застосовують мовці для досягнення комунікативної мети. Корекція моделі світу адресата за допомогою перемикавання комунікативного коду реалізується через застосування бінарної опозиції, утвореної сполучниками *if*↔*when*. З їх допомогою відбувається активний вплив на ситуацію спілкування через вплив на ментальний світ адресата. Прагматичним аспектом стратегічного впливу на реципієнта за допомогою реалізації стратегії перемикавання комунікативного коду є його налаштування на позитивне вирішення проблеми в конфліктній ситуації, зниження напруження в спілкуванні та забезпечення позитивного перлокутивного ефекту за рахунок таких лінгвістичних маркерів, як сполучники часу та умови.

Перспективи подальшого дослідження полягають у розширенні мовного матеріалу та докладнішому аналізі сполучників часу та умови як лінгвістичних маркерів дискурсивних стратегій перемикавання комунікативного коду та засобів впливу на свідомість адресата.

Джерела та література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Вид. центр «Академія», 2004. – 344 с.
2. Бондаренко Я. О. Прагматичні параметри дискурсу мовної особистості: від конфлікту до гармонії / Я. О. Бондаренко // Мова і культура. Культурологічний компонент мови. – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2002. – Т. 2. – Вип. 4. – С. 33–41.
3. Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. Дейк. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
4. Демьянков В. З. Конвенции. Правила и стратегии общения (интерпретирующий подход к аргументации) / В. З. Демьянков // Изв. АН СССР. Сер. : Литература и язык. – 1982. – Т. 41, № 4. – С. 327–337.
5. Левицький Е. Основи функціональної лінгвістики : навч. посіб. / А. Е. Левицький. – Ніжин : РВВ НДПУ, 2004. – 124 с.
6. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
7. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – [2-ге вид., доповн.]. – К. : Вид. центр «Київ. ун-т», 1999. – 308 с.
8. Gilbert E. Eat, Pray, Love / E. Gilbert. – New York : Penguin books LTD, 2006. – 334 с.
9. Graumann F. Perspective and Perspectivation in Discourse / F. Graumann, W. Kallmeyer. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2002. – 401 p.
10. Meyer S. Breaking the Dawn / S. Meyer. – New York : Little, Brown and Company, 2008. – 547 p.
11. Disney's Hercules [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.angelfire.com/movies/disneybroadway/herculescript.html>

Вербицкая Наталья. *If* и *when* как дискурсивные маркеры переключения коммуникативного кода.

Статья посвящена определению дискурсивных стратегий переключения коммуникативного кода с помощью союзов времени и условия. Делается попытка проанализировать функционирование союзов времени и условия как маркеров переключения коммуникативного кода и выявить прагматический аспект их стратегического влияния на адресата. Переключение коммуникативного кода рассматривается нами как дискурсивная стратегия, которая применяется участниками коммуникации для достижения коммуникативной цели.

Анализ сосредотачивается на союзах условия и времени *if* и *when*, которые функционируют в предложениях как дискурсивные маркеры переключения коммуникативного кода для достижения задуманной цели. С их помощью происходит активное воздействие на ситуацию общения и на ментальный мир адресата.

Прагматический аспект стратегического влияния на адресата с помощью применения стратегии переключения коммуникативного кода реализуется путем снижения напряжения в процессе общения, положительного решения проблемы в конфликтной ситуации и обеспечения положительного перлокутивного эффекта при участии дискурсивных маркеров, которыми являются союзы условия (*if*) и времени (*when*).

Ключевые слова: дискурсивные стратегии, переключение коммуникативного кода, союзы времени и условия, адресант, адресат.

Verbytska Nataliya. *If and When as Discourse Markers of Conversational Code-Switching.* The article is devoted to the definition of discursive strategies of conversational code-switching by means of conjunctions of time and condition. An attempt is made to analyse the functioning of conjunctions of time and condition as markers of conversational code-switching and to reveal the pragmatic aspect of their strategic influence on the addressee. Conversational code-switching is viewed as a discursive strategy, used by communication participants to achieve communicative goals.

The analysis focuses on the conjunctions of time and condition, which function in sentences as discourse markers of conversational code-switching to achieve the discursive objectives. They influence the situation of communication and the mental world of the recipient.

The pragmatic aspect of strategic influence on the recipient is implemented by the reduction of the tension in the process of communication, solution to the conflict and by providing positive perlocutionary effect. This is achieved with the help of discourse markers, expressed by the conjunctions of time (*when*) and condition (*if*).

Key words: discursive strategies, conversational code-switching, conjunctions of time and condition, addresser, addressee.

Стаття надійшла до редколегії
14.03.2013 р.

УДК 811.112.2'28.372.2

Наталія Головчак

Про інтерлігвальні контакти в умовах мультинаціонального Закарпаття

У статті здійснено спробу проаналізувати передумови та характер міжмовних контактів, зокрема взаємодію української та німецької говірок на рівні апелятивної та онімної лексики в умовах тривалих, історично зумовлених інтеретнічних контактів на прикладі Закарпаття. Актуальність такого дослідження полягає в потребі вивчення закономірностей, особливостей і результатів взаємодії мов, що дає змогу узагальнювати знання про їх перебіг, закономірності, а також про асимілятивні й інтерференційні явища. Мета статті – проаналізувати причини й пояснити наслідки взаємодії української та німецької систем загальних і власних назв. Це питання ще не розглядалося в такому ракурсі. Результати дослідження можуть бути використані для укладання словника регіональної лексики України.

Ключові слова: міжмовні контакти, українська, німецька говірка Закарпаття, запозичення, апелятиви, оніми, асиміляція.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасні мовознавчі студії виявляють значний інтерес до вивчення міжлінгвальних контактів, їх перебігу та наслідків. Адже загальновідомо, що міжмовні контакти є одним із рушійних зовнішніх чинників, які викликають мовні зміни. Особливо важливими є дослідження міжмовних контактів, які відбуваються між неспорідненими мовами. У нашому випадку йдеться про внутрішньорегіональні перманентні контакти мов, які простежуються вже впродовж цілих століть у Закарпатті, де давно поруч співпроживають українці, угорці, німці, румуни, словаки. Говірки, які функціонують у цьому краї, на сьогодні становлять синтез мовних елементів, що належать різним мовам, тобто українська говірка Закарпаття, окрім основного власне українського лексичного складу містить значну кількість запозичень із функціонуючих поруч угорської, словацької, румунської, німецької говірок, а також слова з російської мови [2, с. 162]. Таке явище є закономірним в умовах тривалих контактів різних етносів на спільній території.